

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ: TASAVVUFUN BÜYÜK ŞAHSİYETİ

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bizi hadsiz hesapsız, sayısız nimetlerine mazhar eyleyen mülkün sahibi âlemlerin rabbi hâlıkımız, râzıkımız Allahu Teâla hazretlerine sonsuz hamdü senalar olsun. Engin ve sonsuz rahmetinin en güzel nişanesi olarak bizleri irşad için, hakkı ve doğruyu bizlere öğretmek için gönderdiği evvellerin ve sonrakilerin efendisi Muhammed-i Mustafâsına sonsuz sâlât-ı selam, tahiyyâtü ihtiram olsun. Rabbimiz bizleri rızasının yolundan bir göz yumup açacak zaman kadar bile ayırmasın. Habibinin yolundan ayağımızı başka yollara kaydırmasın. Bugün Mevlânâ hünkâr efendimiz hazretinin Şeb-i Arûs'unun sene-i devriyesi.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri hakkında konuşmak çok zor.

“Men çe gûyem vasf-ı ân âlî cenâb.”

“O âlicenâbın vasfını ben nasıl anlatayım?” Kelimeler nasıl anlatsın, öyle coşkun bir şahsiyet ki kelimeler biter. Şiirle anlatılabilir, şiir biter. Nağmelerle anlatılabilir, her şey

biter hâmûş olunur; o sükûtle anlaşılabilir, tadılabilir bir müstesnâ varlık. Çok orijinal bir şahsiyet, emsalsiz bir zirve. Lirizmine erişilmeyecek kadar duyguları dolu... Şiirlerini okuduğunuz zaman vecdden vecde sürüklediğiniz bir muhteşem şair. Sırf onun için onun yazdığı dili öğrenmeye değer; Farsça'yı öğrenmek lâzım.

Eserleri bizim için eşsiz bir maarif hazinesi. Tasavvufun incelenip, elenip, son derece gelişmiş olduğu bir devrin, bir zirvenin silsilesinin en yüksek şahsiyetlerinden biri... Kendisinden öncekilerin bütün tecrübelerine âşinâ, bütün sözlerine vâkîf, hayatlarını bilen, sözleri gönlünde olan bir büyük allâme, bir büyük ârif.

a. Mevlânâ'yı Tanımadan Ecdadımızı Tanıyamayız

Onu tanımadan ecdadımızı tanımamız, o ince medeniyeti, Osmanlı'yı anlamamız mümkün değil. Dinin zarâfetini, sanatla, edebiyatla çıktığı en yüksek seviyeleri gezmemiz mümkün değil. Hakkında çok yazılar yazılmış, ciltlerce... Okudum, okuyorum... Onu anlamak için onun bilgisine sahip olmak

lâzım. O sözleri neden söylediğini anlamak için kültürü hazmetmiş olmak lâzım ki doğru anlaşılabilsin.

Anlamayanlar, o seviyede olamayanlar, kendi kısa, sathî ve bazen de çirkin bakışlarıyla bakıyorlar. Kendileri gibi sanıyorlar. Onu iyi tanımak için İslâm dinini çok iyi hazmetmiş olmak, fetva verecek kadar fıkıhı bilmek lâzım. Kur'ân-ı Kerîm'i çok iyi bilmek, hadîs-i şerîflerin üstadı olmak lâzım. Tasavvufun allâmesi olmak, tasavvuf terminolojisini çok iyi kavramak lâzım.

Eserlerindeki zevk tercümelerde asla yok. Canlı balığı alıp derisini yüzecek tavada kızartacaksınız, o balık değil. Tercüme, tercüme edilen şahsın yüksekliğini değil mütercimnin seviyesini gösterir. *Mesnevî* tercümeleri ve şerhleri var ama *Divân-ı Kebîr*'ini nasıl tercüme edeceksiniz? O heyecanları bu dile nasıl aktaracaksınız? Onun kadar heyecanlı olmak lâzım ki okuyup emsalini (nazîresini) söylemek mümkün olsun. Farsça'yı çok iyi bilmek lâzım. Çünkü Mevlânâ çok büyük bir nüktedandır. Muhteşem bir söz sanatkârıdır. Nihayet edebî sanatları çok çok iyi bilmek

lâzım; hakikati, mecazı, kinâyeyi, telmihi vesaire diğerk bütün sanatları çok iyi bilmek lâzım. Yoksa doğru tercüme yapılamaz; tercüme etmek isteyen anlayamaz bile.

Eserlerinin bütününü okumak lâzım. Zaten ilmin şartı, bir konuda karar vermek için bütün malzemeyi toplamaktır. Malzeme tam toplanmazsa sahih bir ilmî sonuca ulaşamaz.

Tercüme ve izah edenler, kendi meşreplerine göre bazı şeyleri kesiyor, söylemiyorlar. Bizlerden bazı şeyleri saklıyorlar. Mesela, kendisi şarap müptelâsı, Mevlânâ'nın;

“Asıl mucize odur ki şarabınızı sirke ede, müşkilinizi hallede.”¹ sözündeki şarap kelimesini kullanmıyor, gocunuyor. Gocunduğu için kullanmıyor. Yanlış tefsir ediyorlar. Bazen de haram olan sû-i zanna ve iftiraya kadar ayakları kayıyor. Niyet iyi olmayınca...

Mevlânâ'nın evlatlarından cennetmekân rahmetli Âmil Çelebioğlu, Edebiyat Fakültesi'nden arkadaşımıdı. İktisat Fakülte-

---

¹ Bk. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 540.

si'nden de Nahid Aybek vardı. İkişiyile de dostluğumuzun hatırı için Mevlânâ'nın tarif edilemeyeceğini gösteren, Nahit Bey'in şiirini aktarayım. Aynı zamanda yeni neslin aruza ne kadar hakim bir şairi olduğu da görülecek...

Nice târif edeyim şevket-i Mevlânâ'yı

Bu lisan anlatamaz devlet-i Mevlânâ'yı

Teşneyim öyle ki bir lâhzada içmek dilerim

Mey-i humhâne-i pür-lezzet-i Mevlânâ'yı

Sûzişimden bütün âteş kesilir bâğ-cinân

Bulamazsam yarın ah sohbet-i Mevlânâ'yı

Bilirim dergeh-i can-bahşına lâyıık değilim

Neyle teskîn edeyim hasret-i Mevlânâ'yı

Âteş-i aşka gönül mum gibi yandıkça duyar

“Bişnev în ney”le coşan hikmet-i Mevlânâ'yı

Nasıl idrâk edeyim akl-ı perîşânımla

Sırr-ı mânâ'yı dem-i Hazret-i
Mevlânâ'yı

Dil-i pür jengini sâf eyle bulursun
NÂHÎD

Belki rûhunda bir an safvet-i
Mevlânâ'yı.

Aşk olsun, güzel söylemiş. “*Billâhi berrül-kâil*” derler Araplar. Ağzı nurla dol-
sun, dert görmesin...

Ben biraz gençleri de düşünerek bazı bilgiler vereyim. Mevlânâ *kaddesallâhu sırra-hü'l-azîz* bahis konusu zât-ı muhteremin lakabıdır. “Molla” demektir. Medrese talebeleri nezâket, zarâfet ve dinî edeplerinden dolayı birbirlerine “mevlânâ” demişler. “Mevlânâ” sözü kesret-i isti'mal'den (çok kullanılmaktan dolayı) “molla” olmuştur.

Mevlânâ, bizim mevlâmız demek. Mevlânâ, kısaca efendi demek olursa, medrese talebesi, birbirine “efendim” diye hitap ediyor, medrese alâmeti bir kelime. Medreseli, ulûm-ı şer'iyeye öğrenme yolunda olan kimse.

Bu kelimenin çıktığı Arapça kök “velâ”, “karâbet” demektir. Mevlâ da, karâbetin olduğu mahal demektir. Bir kimse bir kimseye yakın (karîb) ise o, onun mevlâsıdır. Binâenaleyh “ezdâddandır” demişler; hem efendi, hem köle mânasına gelir. Azadlı köle ile âzat eden efendi arasında bir yazışma-anlaşma olduğu için her ikisi de birbirinin bir bakımdan, bu cihetten yakını (karîbi) olduğu için mevlâsıdır. Bu bakımdan mevlâ kelimesi bir mânada efendi demektir. Bizim de Rabbimiz için kullandığımız kelimelerden birisidir. Bir bakıma da azadlı köle demektir. Huzeyfe Mevlâ Salim gibi... Bunun çoğulu azadlı, hürriyete sonradan kavuşmuş kimseler mânasına “mevâlî” gelir.

Bazıları Mevlânâ’ya kısaca “Molla Hünkâr” demişlerdir. Hünkâr “sahip” anlamında Farsça bir kelimedir.

Kosova’da şehit olan I. Murad hazretlerinin lakabı da Hüdâvendigâr’dır. Yüksek şahsiyetlere, sultanlara verilen bir lakaptır.

Molla Hünkâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’dir. Hacı Bektâş-ı Veli’ye de “Hünkâr” denir.

b. İlk On Padişahın Evliyaullahtan Olması

1. Murâd-ı Hüdâvendigâr cennetmekânı anlatırken hoşuma giden bir hususu nakletmeden geçemeyeceğim. Amerikalı bir kişi Kur'ân-ı Kerîm'i inceleyip müslüman olmuş. Sonra Osmanlı'yı incelemiş. Onları son derece takdir etmiş ve sevmiş. Türkiye'ye gelmiş. Arkadaşlarımıza: "Bilhassa ilk on padişah şeksiz şüphesiz evliyâullahtandır." demiş. Ve Bursa'ya onları ziyarete gitmiş. Murad-ı Hüdâvendigâr'ın türbesine girdiği zaman "Allah" diye sayha vurup yarım saat zikretmiş. Benim talebem Bursa'da onu görmüş, bunları anlatıyor da; bir ilahiyatçı olarak; "Amerikalının bu halinden, kendi halime baktım utanırım." diyor.

Rûmî, Mevlânâ'nın nisbesidir. Anadolu'ya "Diyâr-ı Rûm" dedikleri için Rûmî, Anadolu demektir. Nedense Araplar bir elif eklememiş, "Diyâr-ı Rûm" demişler. "Diyâr-ı Rûma" deselerdi işin bizimle hiçbir farkı kalmayacaktı. Rûmî, diyâr-ı Rûm'a, yani Anadolu'ya mensup demektir; Konya'da yerleştiği için kendisine verilmiş bir nisbe. Bunu bilmeyen kimseler, hele hele bir de şiirlerinde lati-

fe olsun diye Rumca kelimeler de kullandığı zaman, onu başka bir milletten sanmasınlar diye böyle bir açıklama yapmak gerekiyor.

Adı Muhammed'dir. Babasının adı da Muhammed'dir. Dedesinin adı Hüseyin'dir. Horosan'ın Belh şehrinde neş'et edip Konya'ya gelmiştir. Bir alim ailesindedir. Babası Bahaeddin, "Sultânü'l-Ulemâ" diye anılır; "Alimlerin Sultanı..." Onun için ona "Mevlânâ-yı Büzürg" derler. Büzürg, büyük demek. Mevlânâ'nın babası olduğu için büyük molla... Sultânül-ulemâ... Kübreviyye tarikatına bağlı. Bizim de Kübrevîlik ile ilgimiz olduğundan onu da belirtmek istiyorum.

Bu devirde şahısların şecerelerini incelediğim zaman gördüm ki alimin çocuğu alim oluyor, ilim sülâlede devam ediyor.

"Gurgzâde âkıbet gurgşevd..." Aslanın oğlu arslan, kurdun oğlu kurt oluyor.

Babası bir alim sülâlesinden ve "Sultânü'l-Ulemâ" lakabını kazanmış bir kimse. Terâcim-i ahvâlîni yazan bazı kimseler, Ebû Bekir es-Sıddîk Efendimiz'e mensubiyet ve seyyidliği üzerinde, verilen şeceredeki şahısların adedi Mevlânâ hazretlerini Ebû

Bekir es-Sıddîk Efendimiz'e bağlamaya yetmediği için ihtilafta bulunmuşlardır. Şu kadar şahıs, bu kadar zaman içinde yaşasa, en aşağı şu kadar yıl yaşasa, şöyle evlense, çocuğu olsa vesaire gibi hesaplar... Tabii bunun böyle hesaplanmayacağı âşıkârdır. Çünkü şecere bazen ara isimleri söylenmeden beyan edilir. Yakın zamanın kaynaklarında söylendiği için böyle olması mümkün ve muhtemeldir. Ama kendisi söylememiştir; tevazuundan söylemez.

Hocamız cennetmekân da seyyid olduğunu ancak halvete girmiş ve çıkmak üzere olan kimselere halvet sohbetlerinde söylerdi. Onunla övünmeyi uygun görmediği için herkeşe açmazdı.

Ona yakın kaynaklar, oğlunun zamanındaki kaynaklar, "Ebû Bekir es-Sıddîk'a bağlı" diyorlar. Bazı tercüme-i hal yazarları alimler bunu baîd (uzak) görüyor. Ama seyyidliği ve Ebû Bekir es-Sıddîk Efendimiz'e bağlılığı mümkündür. İmam Şihâbüddîn es-Sühreverdi hazretleri de Ebû Bekir es-Sıddîk Efendimiz'e bağlıdır.

İlk ilimleri muhakkak ki babasından öğrenmiştir. Kaynaklar, “Babasının vefatından sonra Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî, kendisiyle dokuz sene kadar meşgul oldu ve tasavvufî bilgiler öğretti.” diye yazıyor. Halep’e ve Şam’a gittiğini ve meşhur şahıslarla konuştuğunu biliyoruz.

Bundan sonra onun, Konya’da tanınmış ve sevilmiş bir müderris olarak çalışmakta olduğunu görüyoruz. Çevresinde yüzlerce talebesi olmak üzere neşr-i ulûm ve feyz-i bâtın ile zamanını geçiriyordu.

Şems-i Tebrîzî ile tanışması hayatında çok büyük bir heyecan meydana getirmiştir.

Nurdemender hasret-i fehm-i dürust

Han çim-i gûyem fe kadr-i fehm-i tûst

“Doğru düzgün, güzel bir zekâ ve kavrayışın hasretinden öldüm. Öldüm böyle bir anlayış aramaktan, buna karşı hasret çekmekten. Benim sözlerim benim kâbıma göre değildir; ne söylüyorsam senin anladığın kadardır.”

Öyledir, herkes herkesi tam anlayamaz. Anlayamamışlardır. Ama anlaşılan iki ruh,

birbirini anlayan, meseleleri derinlemesine beraberce kavrayan insanlar, birbirlerine çok büyük yakınlık duyarlar.

Heme ba-cins-i liad kone pervâz

Kebûter ba kebûter bâz bâ bâz.

“Her kuş bile kendine uygun cins ile bareber uçar. Güvercin güvercinle, şahin şahinle...” Onun için Şems-i Tebrîzî'nin derin anlayışından ve onun sohbetinden, dostluğundan hayatında çok büyük değişimler ve gelişmeler olmuştur.

Şems-i Tebrîzî ile sohbetleri, etraftakilerin bunu kıskanması, Şems-i Tebrîzî'nin Şam'a gitmesi, oğlu Sultan Veled'i gönderip, müridlerle onu tekrar Konya'ya çağırması, Şems-i Tebrîzî'nin ondan sonra tekrar kaybolması... Sonra da, ikinci kayboluşundan sonra Şam'da, “Acaba bulabilir miyim?” diye tekrar tekrar onu araması meşhurdur.

Rivayetler çeşitli... 644 (1246) yılında ikinci defa kaybolan Şems bir daha görülmemiş. Bir İranlı araştırmacının sözüne göre muhtelif yerlerde türbeleri varmış. Ben duymamıştım. “Bu Şems'in türbesidir.” diye

muhtelif yerlerde türbelerinden bahsediliyor. Öldürüldüğü rivayeti de var. *Allahu âlem bis-savâb...* Biz öldürüldüğünü kabul etmek istemiyoruz, onu vârid görmüyoruz. Vazifesini yaptıktan sonra ayrılmıştır ki ayrılıklarında insana verdiği hasretten hâsıl olarak heyecan ve faydalar vardır.

تا سینه خواهم شرحه شرحه از فراق

بگویم شرح درد اشتیاق

Sîne hâhem şerha şerha ez-firâk

Tâ bî-gûyem şerh-i derd-i iştîyâk.

“Ayrılığı çekmiş insan isterim ki kavuşmasın, şevk duymasın; ne kadar kavurucu bir duygu olduğunu ona anlatabileyim.”

O, hasretlikte çok yetiştirici unsurlar olduğu için kaybolmuş. Tabii sohbetdaş arıyor, kendisini anlayacak mâkes arıyor; ders verirken, dervişleri yetiştirirken...

Bir de; “Mevlânâ tarikatle, tasavvufla meşgul olmamıştır.” diyorlar. Araştırmacılara bakıyorum, hayret ediyorum. Başından sonuna hayatı tasavvufun içinde... Kitapları baş-

tan sona tasavvuf-la dolu. Yine de, "tasavvuf-la ilgili değil" diyorlar. Neye dayanıyorlar?!

Bir kuyumcu dükkânından içeriye baktığı zaman Selahaddîn-i Zerkûb'u görüyor. Ve coşup semâa başlıyor.

یکی کنجی یدید آمد در ان دکان زر کوبی

زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

Yekî gencî pedîd âmed, der in dükkân-ı zer kûbî,

Zihî sûret, zihî ma'nî, zihî hubî, zihî hubî.

"Şu kuyumcu dükkânından gözüme bir hazine göründü. İçeriye baktım, gözüme bir hazine erişti, zuhura geldi ki ne güzel sûret (görünüm), ne güzel sîret (mâna)! Dışı güzel, içi güzel... Ne güzellik, ne güzellik..."²

"Şu kuyumcu dükkânında bir hazine göründü; zuhûra geldi, gözüme ilişti. Ne güzel sûreti var, ne güzel sîreti, mânası var. Ne güzellik, ne güzellik!.." diyerek orada coşup

---

² *Dîvân-ı Kebîr* (nşr. Fûrûzanfer), V, 239 (şiiir no: 2515); *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), VI, 4.

semaa başladığı rivayet ediliyor. “Budur sizin terbiye ediciniz, buna bağlanın.” diye bu zât-ı muhtereme dervişlerini havale ediyor.. 657 (1254) senesinde, o zât-ı muhteremin vefatına kadar dervişler onun tarafından terbiye ediliyor.

Şaşırmışlar; “Fâtiha sûresini doğru okuyamayan kuyumcu çırağına niye bu vazifeyi havale ettin?” demişler. Ama bu mânevî terbiye işi, mânevî kemalât işi, kitapla, rütbeyle, diplomayla değil, işin orasını düşünmüyorlar.

Bu zât-ı muhterem vefat ettiği zaman semâlarla, Mevlevîler’in baş tacı ettikleri usullerle cenazesi kaldırılmış, öyle gömülmüş.

İngilizce’den tercüme edilmiş bir kitabı okuyordum, ilk önce, “Kendisinin vasiyeti üzerine yakıldı.” diyor. Hopladım... Yakılır mı?! Bizde yakılma asla yok. Sonradan anladım, aklıma geldi. İngilizce’de “buried” kelimesi var. “Gömüldü” kelimesini “yandı” mânâsına sanmış. Kendi arzusuyla semâ edilerek, musikî eşliğinde cenazesi götürülsün diye vasiyet etmiş ve öyle yapmışlar. Tercü-

me mânaları nasıl bozuyor, bu onun güzel bir misalidir. Yakılarak diye geçince “Bu Hint âdeti midir, nedir?” diye yerimden hopladım, şaşırırdım. Yok öyle bir şey! O tercüme yapanlar onu düzeltsinler. Çünkü vefatının nasıl olduğunu inceledim.

Babası bir Ahî, yani fütüvvet şeyhi olan Hüsameddin Hasan Çelebi... Böyle “din” kelimesiyle olanlar lakaptır. Asıl ismi Hasan’dır. Onu tebcil için, ona bir pâyeye vermek için, dinî kelimelerle bir unvan verilir. Hüsameddin, “dinin kılıcı” demektir. Demek ki Ahîlerin seyfi kolundan. Cihadla meşgul Ahîlerden ki Hüsameddin adı verilmiş. Babası veya çevresindeki insanlar, bunun için ona bu lakabı vermiş, bu lakapla telkîb eylemişler: Fütüvvet rüesâsından...

c. Mevlânâ’nın Mesneviyi Yazmaya Başlaması

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerine; “İhvânınız Hakim Senâî’nin *Hadîkatü’l-hakîka*’sını, Attar’ın *Mantıku’t-tayr*’ını ve *Musîbetnâme*’sini okuyorlar. Bu minval üzere bir kitap telif etseniz, ihvanınız sizin eserinizi okusa...” diyorlar. Böyle bir ricada bulunun-

ca, Mevlânâ; “Ben de böyle bir arzu duymuş ve bir şeyler yazmıştım.” deyip, rivayete göre sarığının kenarından *Mesnevî*’nin ilk on sekiz beytini ihtivâ eden kısmını;

از بشنو از نی چون حکایت می کند
جدایی ها شکایت می کند

Bişnev ez ney çün hikayet mî kuned

Ez cüdayîhâ şikâyet mî kuned.

Veya Nahid’in dediği gibi:

Bişnev îñ ney çün hikayet mî kunet

Veyahut;

Bişnev îñ ney çün şikâyet mî kuned

Ez cüdâyîhâ hikayet mî kuned.

Çeşitli rivayetler var... Hüsameddin Çelebi’ye vermiş. Ondan sonra da birisi söylüyor, diğeri onu yazarak o muazzam *Mesnevî-i mânevî* kitabını meydana getiriyor, Hüsameddin Çelebi sebep oluyor. Hüsameddin Çelebi aynı zamanda Ziyâeddîn-i Vezir tekkesinde şeyhliğe de tayin edilmiş... Herhalde bu tekke, babası da bir Ahî olduğu için bir Ahî zâviyesi olmalı.

Ahî, Arapça'daki "ah, eh" kelimesinin mütekellim yâsına eklenmiş "ehî" şekli değil; "ahî", "kardeşim" demek değil. "Ahî", "aka" kelimesinin mahallî telaffuzu. Bugün İranlılar "bey" mânasına "aka" kelimesini kullanıyorlar. O devirde, o mahalde "ahî" olarak kullanılmış. Soylu kişiye verilen bir unvan. Bu durumda "ahî", fütüvvet erbâbının reisi; akı veya aka.

O zaman Anadolu, fütüvvet teşkilatıyla dopdolu. O kadar dolu ki "Ankara bir ara ahîler tarafından idare edilmiş." deniliyor. Ahî Mesud bugün Etimesgut dediğimiz yerdir. Etileştirmişler. İlle bizden koparıp daha başka yerlere götürmek istiyorlar. Ahî Mesud'u, Etimesgut yapmışlar. Gutlu, gıtlı bir şeyler yapmış, bozmuşlar... Ama Ahî Elvan, Ahî Musa, Yeşil Ahî, Ahî Şerafeddin vesaire Anadolu'yu idare etmiş.

Seyyah İbn Batuta, altı yedi hayvanıyla beraber, kervanı, malları, köleleri ile Denizli'ye geldiği zaman, belinde palaları olan ve belki de bıyıkları pala gibi olan birisi gelmiş, bineğinin yularını tutmuş. Bir şeyler söylüyor ama İbn Batuta Arap olduğu için bir şey

anlamıyor. Dizgini tutan da Arapça anlamıyor. Sonra bir başka şahıs gelmiş, o da dizgini öbür tarafından tutmuş. Birbirleriyle münakaşaya başlamışlar. İbn Batuta'nın yüreği eriyor: "Eyvah! Arkamda develerim, mallarım var. Bu iki yiğit geldiler. O mu alacak benim mallarımı, bu mu alacak? Galiba bunun münakaşasını yapıyorlar..." diye korkuyor.

Mesele o değilmiş meğer. Dizgini ilk tutan şahıs ahî teşkilatından bir zât-ı muhterem, bir fetâ, bir yiğit. "Sen Tanrı misafirisin. Hoş geldin safa geldin. Gel bizim zâviyeye gidelim." diyormuş. Sonradan gelen şahıs da; "İyi, güzel ama bu mıntıka bizim mıntıkamız. Bizim mıntıkamızda bizim zâviye varken misafiri alıp götürüp öbür zâviyede ağırlamak yakışık alır mı? Bu bize hakaret sayılır. Bizde misafir olacak." diyormuş.³

İbn Batuta can mal kaygısında, onlar misafiri ağırlamak düşüncesinde. Böyle bir teşkilat ahî teşkilatı.

---

³ İbn-i Battuta, *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, s. 208.

Hüsameddin Çelebi de öyle bir kimse. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hüsameddin Çelebi için o kadar övücü sözler söylüyor ki onu okumadan geçemeyeceğim. Onun için “Şeyhler Şeyhi”, “Dinin Hüsâmı”, “Kalblerin Emîni”, “Zamanın Cüneydi”, “Vaktin Bayezidi”, “Hakâik Güneşi”, “Hidayet Önderi”, “Hakk’ın Ziyâsı”, “Urve-i Vüskâ”, “Arş Hazineselerinin Sahibi”, “Zamanın İmamı”, “Meşâyihın Ulusu”, “Sıddık oğlu Sıddık oğlu Sıddık...” diyor.

Mesnevi’yi niçin yazdığını açıklarken;

*“...Li’stid’âi seyyidî ve senedî ve mu’temedî ve mekânî’r-rûhi min cesedî ve zahirâti yevmî ve ğadî ve hüve’s-şeyh kıdvetül-ârifîn ve imamü’l-hüdâ ve’l-yakîn muğîsü’l-verâ, emînü’l-kulûb ve’n-nühâ...”*⁴ diye devam ediyor. Nihayet kendisinin yetiş-

---

⁴ Mesnevî’nin mukaddimesinde yer alan bu ibarelerin tercümesi şöyledir: “... efendimin, dayanağımın, mutemedimin, bedenimin ruh mekânının, bugünümün ve yarınımın azığının dileğiyle uzun söylemeye çalıştım. O; şeyh, ariflerin önderi, doğru yolu gösterme ve kesin bilmiş kılavuzu, halka yardım eden, kalplerin ve akılların emin kişisi...”

tirdiği bir halife... Fakat Mevlânâ hazretleri en güzel hitaplarla hitap ederek gönlünü tatyîb edip, en güzel sıfatlarla, hüsn-ü zanla kendi yetiştirdiği kimseye böyle hoş muamele ediyor...

Mevlânâ'nın eserleri maarif hazinesidir. Bu kuru bir övme sözü değil, sebebini söyleyeceğim:

Bir kere, onun eserlerini çok geniş bir şekilde incelemiş olan İrani alim Hâdî-i Harîrî, " *Mesnevî*'nin 6.000 beyti Kur'an ayetleriyle ilgilidir." diyor. Onlar toplansa bir Mevlânâ meali çıkacak.

Yine bir Batılı alim, " *Mesnevî*'sinden Peygamber Efendimiz'le ve hadîs-i şerîfleriyile ilgili menâkıp toplansa, bugün Avrupalıların hasretle beklediği ve en can alıcı ve çarpıcı noktaları anlatan muhteşem bir siyer kitabı olurdu." diyor. " *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr*'den, Peygamber Efendimiz ile ilgili bilgileri toplasanız ve bir kitap hâline getirseniz, Avrupalıların aradığı, can attığı, susadığı, Peygamber Efendimiz'i çarpıcı noktalarıyla derinden anlatan, hayatıyla ilgili şahane bir kitap olurdu." diyor.

Bir başkası da; “*Mesnevî, Fütûhât-ı Mekkiyye*’nin Farsça ve manzum söylenmiş şekli gibidir.” diyor.⁵

Tahran Üniversitesi’nde rektörlük yapmış, George Washington Üniversitesi’nde İslâm Araştırmaları Profesörü olan Seyyid Hüseyin Nasr da; “İran edebiyatında bunun kadar muazzam bir başka eser yok. *Firdevsî*’nin Farsça *Şehnâme*’sini, kahramanlıklarla dolu bir *Şehnâme* olduğu için küçük cihada dair bir kitap kabul edebilir ve ‘küçük cihad kitabı’ dersek, *Mesnevî* için de gönül terbiyesi, nefis terbiyesi, yani büyük cihad konusunda, ‘büyük cihad kitabı’ diye tarif edebiliriz. Enbiyâ kıssalarını o kadar güzel toplamış ve anlatmış ki bir enbiyâlar tarihi çıkabilir eserinden. Evliyâullahın hayatıyla ilgili o kadar güzel noktaları yakalayan olaylar naklediyor ki oradan da mükemmel bir evliyâ menâkıbı kitabı çıkabilir.” diyor.

---

⁵ Konu ile ilgili bir çalışma için bk. Demirli, “*Mesnevî*’yi *Fusûsu’l-Hikem*’e Göre Yorumlamak ‘İlâh-ı Mu’tekad’ ve Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinden Hikâyeler”, s. 347-364.

d. Mesnevi'nin Arapça Mukaddimesinin Mahiyeti

Bu alimlerin incelemelerinden çıkan bilgileri sunduktan sora *Mesnevî*'nin başındaki Arapça mukaddime insana mübalağa gibi gelmiyor. Çünkü Arapça mukaddimedede deniliyor ki:

"Hâzâ kitâbü'l-Mesnevî ve hüve usûlü usûli usûli'd-dîn. Fî keşfi esrâri'l-vüsûl ve'l-yakîn"

"İşte bu elimizdeki *Mesnevî* kitabı dinin asıllarının aslıdır. Allah'a vuslatın sırlarını ve sağlam, şeksiz imanın sırlarını keşfetme konusunda dinin aslının aslı olan bir kitaptır." "Allah'a vuslatı, *el-vusûl ilallah*'ı, seyr-i sülûkün müntehâsını sağlamada ve yakîn sahibi olmanın, insanı yakîn sahibi olmaya götürmenin sırlarını açıklamada dinin ana kitabıdır." diyor. Tariflere göre, 6.000 beyiti Kur'an ayetleriyle, şu kadarı enbiyâ kıssasıyla, bu kadarı evliyâ menâkıbı ile ilgili, o kadar da nefis terbiyesiyle tasavvufla ilgili parçalar olunca bu doğrudur.

"Ve hüve fikhullâhi'l-ekber." "Bu kitap, fıkıh-ı ekberdir. Allah'ın büyük fıkıhıdır."

Mâlum, *Fıkh-ı ekber*, İmam-ı Âzam hazretlerinin kitabıdır. Onu da hatırlatacak bir ifade kullanıyor. Bu da *Fıkh-ı ekber*'dir, İmam-ı Âzam'ın kitabı gibidir, demiş oluyor. Kendisi zaten Hanefî.

“*Ve şer'ullâhi'l-azhar.*” “Allah'ın pırıl pırıl nurlu olan şeriatını anlatan kitaptır; şeriat dışı değil, onu anlatıyor.”

“*Ve burhânullâhi'l-azhar.*” Allah'ın en aşikâr hiç kimsenin inkar edemeyeceği delillerini ihtiva eden eserdir. “Varlığı, birliği, dinin hakikatlerini ispat hususunda...”

Şahane bir Arapça, akıcı bir metinle böyle devam ediyor.

“Bu eseri o mübarek şeyhe mensup, şu şu vasıflara sahip, şeyhler şeyhi Hüsameddin Çelebi istedi diye yazdım.” diyor.

Bir mübarek ümmî kula ümmî olduğu için kürsüye çıkıp da bir şey söyleyemez diye; “Vaaz ver bakalım.” demişler. O, Allah'ın sevgili kulu; ötekiler de onu sıkıştırmak isteyen cühelâ, ilmine mağrur kimseler. Gece yatmış, Allahu Teâlâ hazretleri bütün ilimleri o gece ona bahşeylemiş.

“*Emseytü Kürdiyyen esbahtü Arabiyyen.*” “‘Kürt olarak yatağıma yattım, sabahleyin de ulûm-ı Arabî’yi ve şer’iyyeyi hazmetmiş bir alim kimse olarak kalktım.’ demiş olan bir şeyhin sülâlesindedir, ona mensup.” diyor. Hüsameddin Çelebi’yi, “Soyu mübarek bir kimse” diye methediyor.

Mesnevî’yi onunla oturup konuşup, söyleyip, yazdırmak sûretiyle altı cilt halinde 26.000 beyit olarak nazmetmiş. *Mesnevî* bazı alimlerin söylediğine göre bitmemiş, hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Yaşasaydı daha yazardı, ciltleri olurdu. O kadarı mukadder, altı cilt hâlinde yazmış.

Divân’ın çeşitli sayımları var. 50.000 beyite yakın. *Divân-ı Kebîr* veya *Divân-ı Şems-i Hakk-ı Tebrîzî*. Vefâkâr bir insan olduğu için sohbetdaşlarını, muhataplarını tebci ediyor, yüceltiyor, onları methediyor. Candan bir samimiyetle, büyüklerin gözüyle görüyor. Şiirlerine kendi ismini yazmamış. Şems-i Tebrîzî ile tanıştıktan sonra şiirlerinde Şems-i Tebrîzî adını kullanıyor. Bazılarında “hâmûş” kelimesini kullanıyor. Onun da bir başka mah-

las olduğunu söylerler. Bazıları da mahlassızdır.

Bu eser, şâheser bir lirizme sahiptir. Tercümelerini okuduğunuz zaman bile tüyle-riniz diken diken olur. Bir de Farsça'sından, o lirizme, o âhenge âşinâ olarak ve edebî nükteleri kavrayarak okuduğunuz zaman, insanın vecde gelmemesi mümkün değildir.

Fîhi Mâ Fîh kitabı sohbetlerindeki söz-lerinden meydana gelmiştir. Merhum Ahmed Avni Konuk (v. 1938) tercüme etmiş ama basılmamış.⁶ Prof. Meliha [Ülker Ambarcıoğlu] hanımın da bir tercümesi var.⁷

Mecâlis-i Seb'a adında yedi vaazını ihtivâ eden eserin tercümesini Kitapçı Hulusi 1937'de basmış. Gölpınarlı 1965'te neşretmiş. *Mektubât'ı* 1937'de [Feridun Nafiz Uzluk tarafından] bastırılmış. Bu kitap *Kitâbut-tevessüli li't-tavassul ile't-tefaddul* ismini de taşıyor. Gölpınarlı 1960'da notlarla neşretmiş.

Eserleri bunlar. Başka risâlelerinden bahsediliyor ama araştırmacılar onların

---

⁶ *Fîhi Mâ Fîh*, İstanbul 1994.

⁷ *Fîhi Mâ Fîh*, İstanbul 1990.

Mevlânâ hazretlerine ait olduğunda müteredditler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hazretleri bir hadîs-i şerîfte buyurmuş ki:

“Allah indindeki mekân ve makamlarınızın ne olduğunu merak ediyorsanız, gönlünüzde Allah’ın durumunun nasıl olduğuna bakınız.” buyuruyor.⁸ Gönülden Allah’a kulluğunuz, bağlılığınız, marifetiniz, muhabbetiniz ne kadar yüksekse, dereceniz de o kadar yüksektir. Siz Allah’ı ne kadar seviyorsunuz, Allah da sizi o kadar seviyor.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

“*Fezkürûnî ezkürküm.*”

“Siz onu ne kadar zikrediyorsanız, o da sizi o kadar zikrediyor.”⁹

---

⁸ Ebû Hüreyre’den (ra.) nakledilen hadis için bk. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, VI, 176; Ayrıca Suyûtî, hadisin Dârekutnînin Efrâd’ında Enes’ten nakledildiğini (bk. *el-Câmiu’s-sağîr*, hadis no: 8386); Münâvî ise Hâkim’in Câbir’den naklettiğini ifade eder. (Bk. *Feyzu’l-kadîr*, VI, 49).

⁹ 2/Bakara, 152.

O sizin ne kadar hatırınızda ise, siz de o kadar onun lütfuna mazhar durumdasınız. Kulun gayesi Allah'ın rızasını kazanmak ve Allah tarafından sevilme olduğu için kulluk makamlarının da en yükseği birçok alime göre aşk makamıdır. Allah'ı sevme, mârifetullah, ondan sonra muhabbetullah. Bu sıralamalarda alimlere göre çeşitli beyanlar var. İşte Mevlânâ hazretleri bu ana duygu ile muhabbetullah, aşkullah, şevkullah konusunu işlemiş. *Mesnevî'*ye ney'den, kamıştan, kavaldan bahsederek bir temsil ile başlıyor. O da yine kulun Rabb'ine hasretini sembolize etmek için. Ney, neyistandan, kamışlıktan koparıldığı için böyle her girdiği meclisi yakıp kavuruyor. "Kimde bu aşk ve şevk olmazsa yazıklar olsun, yok olsun!" diye insanları birbirine katıyor, mest ediyor, ağlatıyor.

Ateşest în bank-nây u nîst bâd

*Her ki în âteş nedâred nîst bâd.*¹⁰

Onu terennüm ettiriyor, onu misal olarak veriyor, o bitmez tükenmez bir hazi-

---

¹⁰ Bu nâyın sesi âteştir ve hevâ değildir./Her kimde bu âteş yok ise, yok olsun. (9. beyit).

ne. Öyle bir eser ki Osmanlı alimlerinden, münevverlerinden okuma yazma bilip de Mevlânâ'yı tanımayan, *Mesnevî*'yi okumayan hiçbir insan yoktur. Bahse girebilirim. Hepsi mutlaka okumuştur.

Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*'ında diyor ki;

Esrârını *Mesnevî*'den aldım

Çaldımsa mîrî malı çaldım.¹¹

Onun bunun malını çalmadım, mîrî malı çaldım, diyor. Bütün arifler öyledir. Gölpınarlı'nın bir işareti var. Bizim Şeyh Murad Efendi tekkemizde son şeyh olan Abdülkâdir-i Belhî hazretleri de Mevlânâ gibi. Belhli ama, o bu çağın adamı. 1924'lerde vefat etmiş. O da bütün eserlerinde Mevlânâ'dan çok müessirdir. Gölpınarlı onun için "zamanın en büyük şairiydi" diyor. Onun da şiirlerini aramamız ve okumamız lâzım gelecek. Çünkü Şeyh Murad Efendi tekkesi elimizde. O büyükleri takip etmemiz, eserlerini okumamız lâzım.¹²

---

¹¹ Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, s. 348.

¹² Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Azamat, "Abdülkâdir-i Belhî", I, 231-232.

Mevlânâ hazretleri, tevazu ve sevgi ile Kur'ân-ı Kerîm'in bendesi olduğunu, Peygamber Efendimiz'in yolunun toprağının zerresi olduğunu söylüyor. Hiç kimsenin onun sözlerini Kur'an ve hadisten gayri bir şeye götürmemesini, kimsenin kendinden bundan başka söz nakletmemesini istiyor. "Bir kimse böyle bir şey yaparsa ben ondan bîzârım, ondan uzağım." diyor.¹³

Eseri tefsir, hadis kitabı gibi ve tabii büyük bir tasavvufî kaynak. Şiirlerinde bir taraftan özü, aşkı anlatırken bir taraftan da şeriatın, ibadetin önemini dile getiriyor. Ramazan'ın gelişini rahmet bildiğini, oruçlunun Tanrı konuğu olduğunu söylüyor. Hacdan gelenleri, "mübarek olsun" diye kutluyor.

e. Mevlânâ'nın Hayata Bakış Açısı Bizim İçin İbrettir

Her şeye bakış tarzı bizim için bir ibret. Bir tanesini şöyle anlatayım: Karşısında

---

¹³ "Yaşadığım sürece ben, Kur'an'ın kuluyum. Ben Muhammed-i Muhtâr'ın yolunun toprağıyım. Birisi, sözlerimden, bundan başka bir söz nakladerse, ben nakledenden de, o sözden de şikâyetçiyim." Bk. Hz. Mevlânâ'nın *Rubailer*, 1311 numaralı rubaî.

gayr-i müslimleri görmüş. Etrafındaki şahıslar; “Ne kara adamlar.” demişler. Herhalde kara elbiseler giydikleri için imanları da olmadığından onlara sevimsiz geliyor. Mevlânâ hazretleri bakın ne cevap veriyor? Bilmiyorum siz ne derdiniz? O; “Onlardan daha cömert kimse yok. Dünyada müslümanlığı, temizliği, ibadeti bize bırakmışlar, âhirette ise hûrîleri, cennetleri, köşkleri bize bırakmışlar. Ne cömert insanlar.” diyor.

Hz. İsa için söylerler, hadîs-i şerîf olarak da geçer. Bir köpek leşinin yanından geçerken, “Aman ne kadar kötü kokuyor.” demişler, burunlarını kapamışlar da; Allah’ın Peygamberi; “Ama dişleri ne kadar beyaz.” demiş. Bütün çirkinliklerin arasında en güzel noktayı çıkarıp yakalayabilmek. Bir hıristiyanı bir müslüman sevebilir mi? Sevemez. Ama onlar ne kadar cömert insanlar ki dünyada müslümanlığı, temizliği, ibadeti bize bırakmışlar, elhamdülillah müslümanız, temiz pâk yıkanıyoruz, abdest alıyoruz, ruhen, beden, kalben, kalıben temiziz; âhirette de hûrîleri, köşkleri, cennetleri bize bırakmışlar, diyor. Aynı şeyi söylüyor ama o kadar güzel söylüyor ki biz de beğeniyoruz. Belki papazlar

duysa onlar da beğenirlerdi ve onlar da titrerler, imana gelirlerdi.

Nitekim Bizans'tan bir papaz gelmiş. Yolda Mevlânâ hazretlerine rastlayınca heybetinden, nurundan, cemalinden önünde secdeye kapanmış. Bu sema eden kardeşlerimiz birbirlerine selam verdiler, secde ettiler; Mevlevi töresi böyle. Papaz, Mevlânâ hazretlerine secde ediyor, hürmetini gösterecek. Mevlânâ hazretleri de ona secde ediyor. O ona secde ediyor, ötekisi de ona secde ediyor. Adam kalkıyor, bakıyor ki Mevlânâ hazretleri secdede, tekrar secdeye kapanıyor. Mevlânâ hazretleri tekrar secdeye kapanıyor. Adam kalkıyor, Mevlâna hazretleri secdede, o da tekrar secdeye kapanıyor. Papaz hayran kalmış, müslüman olmuş. Sonra Mevlânâ hazretleri bu olayı anlatırken diyor ki: “Bir hristiyan papaz tevazuun şerefini bizden almak istedi, altta kalır mıyız?” Tevazuun, güzel bir İslâmi ahlâkın nazarındaki durumuna bakın. Olur mu? İslâm ahlâkını kıskanıyor. Ben ondan aşağı kalır mıyım? Bir papaz benden daha mütevazı olabilsin, olur mu!

Bir vaiz; “Hamdolsun Allah’a ki bizi kâfir yaratmamış.” demiş. Ona cevabı ise şöyle, o da enteresan geldi bana: “Kendisini onlarla tartıyor da bir dirhem fazla geldim diye övünüyor. Er ise gelsin de peygamberlerin, erenlerin terazisiyle tartılsın. O zaman hakikî değeri belli olur.”

Bu tasavvufî bir âdâptır. Şükrü artsın diye nimet bakımından kendisinden aşağıda olanlara bakacak. Ama kulluğa rağbeti artsın diye ibadet bakımından kendisinden yukarıda olanlara bakacak. Kâfirle ölçülür mü? Erenlerle ölç bakalım kendini, o zaman kıymetin meydana çıkar.

Mevlânâ hazretleri büyük bir mürşid. Büyük kelimesi biraz soğuk kaçıyor. Bir muhteşem şahsiyet. Fakat nükteyi çok seviyor, kaçırmıyor. Kübreviyye hulefâsından *Mirsâdü’l-ibâd* sahibi Necmeddîn-i Dâye hazretleri Konya’ya gelmiş. Sadreddîn-i Konevî de Konya’da. Namaz kılacaklar. Necmeddîn-i Dâye’ye takdim hakkı vermişler, imamlığı ona vermişler. Necmeddîn-i Dâye de, mübarek, sebep ne ise, birinci rekâtta Kâfirûn sûresini, ikinci rekâtta da yine aynı sûreyi okumuş.

Halbuki bir başka sebep yoksa bütün rekâtlarda aynı sûreyi okumak mekruhtur. İmamet yapıyor, yüksek sesle iki rekâta da Kâfirûn'u okumuş. Namaz bitince, Mevlânâ hazretleri, Sadreddîn-i Konevî'ye dönüyor: "Birinciyi senin için ikinciye benim için okudu." diyor. Bu tevazu mudur, nükte midir, şaka mıdır? Sadreddîn-i Konevî'ye ikaz mıdır?

Minberde hatipler:

"Ûsîküm ve nefsiyel-âsiyete bitak-va'llâhi ve tâatihî"

"Kendi âsî nefsim ve sizlere takvayı tavsiye ederim." der. Kendisini de zikreder ki ötekisi alınmasın. Ben iyiyim, siz kötüsünüz mânasına söylemiyorum, diye. Mübarek nükteyi bırakmıyor; "Birincisini senin için okudu, ikincisini benim için..." diyor.

Semâ etmiş. Hediye olarak elbiselerini semâ edenlere vermiş. Onun hediye verdiğini ve üstünün açık kaldığını görünce bir yönetici ona çok güzel elbiseler hediye etmiş. O elbiseleri sırtına giymiş, gitmiş meyhanenin önüne tekrar semâ etmiş. Dışarıda bir olay oluyor diye meyhanedeki Ermeni çocuklar vesaire çıkmışlar. Semâ bitince kıymetli elbiseleri

götürmüş, hepsini onlara vermiş.. Onların da tabii gönlü İslâm'a ısınıyor.

Mevlânâ semâ ederken sarhoşun birisi de meydana gelmiş. O da semâ ediyor ama dolanırken Mevlânâ hazretlerine çarpıyormuş. Bazıları onu iteleyip, tartaklayıp dışarı atmak istemişler. Öyle yapanlara: “O içmiş ama siz sarhoşluk ediyorsunuz.” demiş. Sarhoş kavga-cı olur ya. O kavga etmiyor, semâ etmek istiyor. Siz semâdasınız ama kavga etmek istiyorsunuz. Nükteyi kaçırmayan bir insan.

Hüsameddin Çelebi hazretlerinin başına giderken, Şihâbüddîn-i Gûyende isimli şahıs eşeğine binmiş, o da geliyor. Merkep anırmış. Anırınca da tabii Mevlânâ hazretleri vesaire olduğu için Şihâbüddin niye anırıyor diye kızdığından kafasına kafasına vurmuş. Ona cevabı; “Bu hayvana niye vuruyorsun?” olmuş. Gönlü razı olmuyor. “Niye ezâ cefâ ediyorsun bu hayvana? Hayvancağızın ya karnı aç, ya başka bir isteği var. Sanki bütün dünyada insanlar bu iki derde müptelâ değil mi? Kim, kaç kişi kendini bunlardan kurtarabilmiş? Onun tabiatının iktizâsıdır.”

Esas itibariyle hayvanı dövdürmek istemiyor. Anırdığı için onu dövmek gerekmez, demek istiyor. Kaç kişi bu iki duygudan, batn ve şehvetten kurtulabilmiş diye sorması da Kanûnî merhumun beytini hatırlattı:

Nefs hazzın ey Muhibbî vermedi hayvan sıfat

Zabt-ı nefis et, ârif ol âlemde insanlık budur.¹⁴

İnsanlık nefsinin zaptetmekte. Nefsinin arzusuna hayvanlar normal olarak uyar.

Rahmetli vaiz Küçük Cemal Efendi diye mâruf, mübarek, nüktedan bir kimseydi. Ramazan'ın ilk haftası içinde vaaz veriyor. Diyor ki:

“Sabahleyin evde bizim hatun bir bağırdı:

“‘Ay ay ay’, dedi.

“‘Ne oldu hatun?’ dedim.

“‘Hoca, kedi su içiyor’, dedi.

“‘Kedi su içerse ne olmuş?’ dedim.

---

¹⁴ *Muhibbî Divanı*, s. 290.

“‘Hocaefendi, Ramazan değil mi?’ dedi.

“‘Mübarek hatun! Ramazan ama hayvanlar oruç tutmaz, hayvanlar oruç tutmaz, hayvanlar oruç tutmaz!’ dedim.”

Muhterem kardeşlerim!

Kızı hizmetçisini incitmiş, üzmüş. Hizmet eden kimseye bağırması, çağırması; kalbini kırmış. Mevlânâ hazretleri kendi kızına;

“İstersen şimdi fetva vereyim: Âlemde ne kul var, ne cârîye, hepimiz kardeşiz.” Kendisi de hiç köle ve cârîye edinmemiş.

“Efendim zât-ı âlînize çok az maaş veriliyor. Halbuki Sadreddîn-i Konevî hazretlerine çok veriliyor.” demişler. “Hazretin misafirleri çok, ihtiyacı fazla. Benimkini de ona vermek lâzım.” diye cevap vermiş. Dedikoducuya hiç fırsat vermeyen bir mizacı var. Bir de kale gibi sağlam bir hâli...

Sultan İzzeddin emirleri ve komutanlarıyla beraber Mevlânâ’yı ziyarete geliyor da kapıyı açmıyor. Sultan gelmiş, kapıyı açmamış, içeri almamış. Başka zaman bilmem ne

kadar kese para göndermiş; parasını almamış, hendeğe attırmış. Sebebi nedir dedim biraz araştırdım. Bir zamanlar aynı sultan yanına gelmiş. Yanına almış ama hiç hal hatır sorup iltifat etmemiş. Çelebi Hüsameddin onun dervişi, ona bin bir türlü iltifat yağıdırıyor, sultana hiç iltifat etmemiş. Padişah biraz durmuş. Zamanın âdeti böyle;

“Efendimiz, bana bir nasihat etseniz, bir öğütte bulunsanız.” diyor. Cevaba bak:

“Ne diyeyim sana? Çoban ol demişler, kurt oluyorsun. Bekçilik et demişler, hırsızlık yapıyorsun. Rahmân seni padişah yapmış, sen tutuyorsun şeytana uyuyorsun.” Padişah hüngür hüngür ağlamaya başlamış. Yanından ağlayarak çıkmış. Peygamberimiz:

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Küllüküm râin ve küllüküm mes'ûlün an raiyyetihî.”

“Hepiniz çobansınız, hepiniz sürünüzden mesulsünüz.”¹⁵ buyuruyor.

Mevlânâ hazretleri fakir babası, zenginden ziyade fakirlerin yanında kalmış.

“Mevlânâ hazretleri iyi ama, dervişler fena.” demişler.

“Onlar iyi olsa benim onların başında işim ne?” demiş.

f. Mevlânâ'nın Ölüme Karşı Bakış Açısı

Ölüme nasıl baktığını biliyorsunuz. Onun ölümüyle ilgili bir hatıramız var. Hocamız cennetmekân Mehmed Zahid Kotku hazretleri vefat ettiği gün, ben, “Rûmî hangi tarihe, hicrî hangi tarihe isabet ediyor bileyim diye takvimi muhafaza edeyim.” şeklinde düşündüm. Takvim yaprağını kopardım. Hocamız'ın vefat günü, 13 Kasım Perşembe. Arkasını bir çevirdim ki Mevlânâ hazretlerinin

---

¹⁵ İbn Ömer'den (r.anhümâ) nakledilen hadis için bk. Buhârî, “Cum'a”, 10; “İstikrâz”, 20; “İtk”, 17; Müslim, “İmâre”, 20.

ölümle ilgili gazelinin bir tercümesi var, şöyle diyor:¹⁶

Öldüğüm gün tabutum yürüyünce

Bende bu dünya derdi var sanma.

Bana ağlama, “yazık yazık!”, “vah vah” deme

Şeytanın tuzağına düşersen “vah vah”ın sırası o zamandır.

“Yazık yazık!” diye asıl o zaman söylenir.

Cenazemi gördüğün zaman “el-firâk el-firâk” deme

Çünkü o benim buluşma zamanımdır.

Beni mezara koyunca “elvedâ” demeye kalkışma

Mezar cennet topluluğunun perdesidir.

Mezar hapis görünür amma

Aslında canın hapisten kurtuluşudur.

Batmayı gördün ya doğmayı da seyret

---

¹⁶ *Dîvân-ı Kebîr* (nşr. Fûrûzanfer), II, 209 (şiiir no: 911); *Dîvân-ı Kebîr Seçmeler* (haz. Şefik Can), I, 425-426; *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), III, 169.

Güneşle aya batmadan ne ziyan gelir ki?

Sana batma görünür amma

Aslında o bir doğmadır, parlamadır.

Yere hangi tohum ekildi de bitmedi ve yetişmedi?

Niçin insan tohumuna gelince

Bitmeyecek, yetişmeyecek zannına kapılıp üzülüyorsun?

Hangi kova suya salındı da dolu olarak çekilmedi?

Can Yusuf'un kuyuya düşünce ne diye ağlıyorsun?

Bu tarafta ağzını yumdun mu o tarafta açacaksın.

Çünkü artık hay huy'un,

Mekânsızlık âleminin boşluğundasın.

Farsça'sını da buldum külliyattan. Biraz okuyayım:

بروز مرگ چو تابوت من روان باشد

گمان مبر که مرا درد این جهان باشد
برای من مگری و مگو دریغ دریغ
بدوغ دیو در افتی دریغ آن باشد
جنازه ام چو ببینی مگو فراق فراق
مرا وصال و ملاقات آن زمان باشد
مرا بگور سباری مگو وداع وداع
که کور برده جمعیت جنان باشد
فرو شدن چو بدیدی بر آمدن بهکر
غروب شمس و قمر را چرا زیان باشد
ترا غروب نماید ولی شروق بود
لحد جو حبس نماید خلاص جان باشد
کدام دانه فرو رفت در زمین که نرست
چرا بدان انسانیت این کمان باشد
کدام دلو فرو رفت و بر برون نامد
زجاه یوسف جان را چرا فغان باشد

دهان چو بستی ازین سوی آن طرف بکشا

که های هوی تو در جو لا مکان باشد

*Be-rûz-i mörg çü tâbût-i men revân
bâşed,*

*Gümân meber ki merâ derd-i îñ cihân
bâşed.*

“Vefatım gününde benim tabutum yürürken, sen sakın şüphe etme ki benim içimde şu dünyanın derdi var! Ben bu dünyanın gamını çekiyorum sanma! Hani, insan bu dünyadan ayrılıp daha güzel bir yere giderken, arkasına dönüp bakar mı? Benim tabutum yürürken, sen sakın öyle bir tereddüde düşme ki ben bu dünyanın telâşındayım, bu dünyadan ayrılıyorum, üzülüyorum filan gibi bir şey hatırına gelmesin!”

*Berâ-yi men megirî vü megû: Dirîğ,
dirîğ!*

Bedûğ-u dîv der üftî dirîğ ân bâşed.

*Cenâze-em çü bebînî megû: Firâk,
firâk!*

Merâ visâl ü mülâkât ân zamân bâşed.

Merâ begûr sipârî megû: Vedâ',
vedâ'!

Ki gûr perde-i cem'iyet-i cinân
bâşed.

Fürû şuden çü bidîdî ber âmeden bini-
ger,

Gurûb-i şems ü kamer râ çirâ ziyân
bâşed.

Turâ gurûb nümâyed velî şurûk büved,
Lahd çü habs nümâyed halâs-ı cân
bâşed.

Küdâm dâne fürû reft der zemîn ki
nürüst,

Çirâ bedâne-i insânet in gümân bâşed.

Küdâm delv fürû reft ü pür birûn
nâmed,

Zi çâh Yûsuf-i cân râ çirâ figân bâşed.

Dehân çü bestî ez ân sûy ân taraf be-
güşâ,

Ki hây ü hûy-i tû der cevî-i lâ mekân
bâşed.

“Benim vefatımda tabutumu görünce benim için ağlama, gözyaşı dökme! Sakın ‘yazık yazık’ deyip durma! Eğer şeytanın tuzağına düşersen, asıl yazık o zaman denir. Yoksa insan böyle şu fâni âlemden kalkıp da, bâkî aleme,

وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

“*Vel-âhîretü hayrun ve ebkâ*”¹⁷ oraya gidince yazık denmez. Şeytanın tuzağına düşünce yazık denir.”

“Benim cenazemi gördüğün zaman ‘el-firâk el-firâk’ deme! Çünkü benim için kavuşmak ve mülâkât o zaman olacak. Rabbime kavuşacağım, ne diye ayrılık diyorsun?..”

“Beni kabrime yerleştirdiğin zaman, sakın elvedâ elvedâ deme! Çünkü kabir cennet topluluğunun perdesidir. O perdeden öbür tarafa geçti mi;

الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يَنْتَقِلُونَ مِنْ دَارٍ إِلَىٰ دَارٍ

“*el-Mü’minûne lâ yemûtûn, bel yentakılûne min dârin ilâ dâr.*”

¹⁷ 87/A'lâ, 17.

“Ölüm mü’min için bir evden başka bir eve geçiştir.”¹⁸

“Aşağı düşmeyi gördün, batmayı gördün; yükselmeyi de bir gör! Güneş’in ve Ay’ın batmasından onlara ne zarar var?.. Bu taraftan batar, öbür tarafta doğar. Senin için akşam oluyor, gurubdan güneş batıyor ama âlemin öbür tarafı için güneş doğuyor. Ay ve güneş o durumda... Burada gece olurken, öbür tarafın sabahı oluyor.” Ne güzel! Güneş’e benzetmiş.

“Sana batma gibi görünür ama aslında o öbür âleme doğmadır. Lahid de, insanın konulduğu kabir de, hapis gibi görünür ama, canın kurtuluş yeridir. Can asıl bu kafeste hapistir.”

---

¹⁸ Ömer b. Abdülaziz’in benzer bir sözü için bk. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, V, 287; İbn Ebî’l-Dünya, *Zemmü’d-dünyâ*, s. 112, hadis no: 234. Babası sahâbi olan tâbiinden Bilâl b. Sa’d b. Temîm el-Eş’arînin de bu anlamda bir hutbesi nakledilir. Bk. Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, s. 167, hadis no: 486; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, X, 490-492; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, IV, 294, Trc. no: 783.

“Hangi tane toprağa düştü de yeniden bitmedi. İnsan tanesi için niye telâş ediyorsun?.. O da yere konulan tohumun büyüdüğü, bittiği gibi, öbür tarafta tekrar bir başka hayata başlıyor.”

“Hangi kova kuyuya sarktı da dolu çıkmadı. Kuyu için can Yusuf’una niye feryâd ü figân olsun?..”

Mâlum Hz. Yusuf’u kuyuya bıraktılar ama ondan sonra oradan çıktı, Mısır’a sultan oldu. Yusuf niye kuyudan telaş etsin, sonunda sultanlık var!

“Burada ağzını kapattığın zaman öbür tarafta aç. Çünkü artık lâmekân âlemine geçiyorsun!”

İşte takvimin arkasında bu şiir vardı.

Mevlânâ hazretleriyle bizim aramızda, lisandan, asırlardan, kültürümüzün farklılaşmasından, köklerimizden kopmasından dolayı çok büyük maniler var.

Arif Nihat Asya merhumun *Kubbe-i Hadrâ*’sından bir şeyler okuyayım. Hocam Necati Lügal rahmetli, bir gece Arif Nihat

merhumla aynı anda trende İstanbul yolculuğu yapmış. Birkaç gün sonra döndü, geldi.

“Yâhu, Arif Nihat sabaha kadar hiç uyumadı, hep zikirle meşgul oldu.” dedi. Şaşırmış. Bayrak şairi Arif Nihat, Tarîkat-ı Mevleviyye’ye bağlı bir mübarek. Şöyle diyor:

Yelkenim, rüzgârı yok;

Gemiyim deryâsız.

Ne ümîdim, ne terânem kaldı:

Geceyim ferdâsız...

Ki kadehler susamış

Ve sebû sahbâsız.

Ne deyim ben size ey

Bırakanlar beni Mevlânâ’sız!

Bu yalan dünyayı

N’iderim Leylâ’sız!

Cennetinden geçer Âdem, lâkin

Olamaz Havvâ’sız.

Sorarım: kim derdi

Ki bu gözler kalacak rü’yâsız?

Ne desem ben size ey

Bırakanlar beni Mevlânâ'sız!

Üzerimden samlar

Esiyor pervâsız...

Bana çöller gibidir şimdi hayât;

O kadar boş, o kadar ma'nâsız...

Gezerim âvâre,

Gezerim me'vâsız...

Ne deyim ben size ey

Bırakanlar beni Mevlânâ'sız!¹⁹

Remzi Akyürek'e ithaf ettiği bir şiiri

var:

Ney, kudüm, ûd uyumuşlar şimdi...

Okur Evrâd'ını kuşlar şimdi.

Hepsi "Mevlâ" diye çarpardı, yazık,

O yürekler soğumuşlar şimdi!

Mesnevî nerede, nasıldır *Dîvân*?

Çeşmelerdir, kurumuşlar şimdi!

Yolcusuz, Kubbe-i Hadrâ'ya gelen

Şu inişler, şu yokuşlar şimdi...

---

¹⁹ *Kubbe-i Hadrâ*, s. 8-9.

Bîhaber öyle ki, bilmem; ne yazar,
Ne okurlar okumuşlar şimdi?
Tozlar altında mı, göklerde midir?
O kerâmet, o buluşlar şimdi?
Rahlelerden el açar Arş'a duâ
Okur Evrâd'ını kuşlar şimdi!²⁰
Bir şiiri daha var, onu da okuyayım:
Her etek tennûredir,
Her satır bir sûredir,
Her edâ mâna demek,
Konya Mevlânâ demek!

Gel ki yollar boş değil;
Her nefes ney her yeşil
Kubbe-i Hadrâ demek...
Konya Mevlânâ demek!

Türk, alırken Asya'yı

---

²⁰ *Kubbe-i Hadrâ*, s. 15.

Mevlevîler Konya'yı

Etmiş istilâ demek ...

Konya Mevlânâ demek!

Burda yer, gök ihtizaz...

Burda boş dönmez niyaz;

Burda yoktur "lâ" demek...

Konya Mevlânâ demek!

Kar döner, rüzgâr döner;

Yol döner, yollar döner...

Yok bir istisnâ, demek...

Konya Mevlânâ demek!²¹

"Yok bir istisnâ" deyince bir şaka da ben yapayım. Bizim Nakşî veya başka bir derviş ile Mevlevî derviş karşılaşmışlar. Nakşî derviş Mevlevî dervişe;

"Siz ne yaparsınız?" diye sormuş. Mevlevî:

---

²¹ *Kubbe-i Hadrâ*, s. 72.

“Biz Allah der, döneriz. Ya siz ne yaparsınız?” diye Nakşî’ye mukabelede bulunmuş. Nakşî de:

“Biz Allah der, dururuz.” demiş.

Allah hepinizden razı olsun.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

22 Cemâziye'l-Âhir 1413 / 17.12.1992

[Bütün KONFERANSLAR’a PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

